

TARİX

İSMAYIL HACIYEV
AMEA Naxçıvan Bölməsi

MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ NAXÇIVAN MUXTAR RESPUBLİKASI ALİ MƏCLİSİNƏ SEÇKİLƏRİN KEÇİRİLMƏSİ

Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini bərpa etməsi və yeni Konstitusiyasını qəbul etməsi ilə ölkədə demokratik dövlət, vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu üçün hüquqi əsas yaradı. 1995-ci il noyabrın 12-də müstəqil Azərbaycan Respublikası parlamentinə meyaritör və proporsional sistemlə ilk seçkilər keçirildi (1, s. 379). Həmin gün Naxçıvan MR Ali Məclisinə də demokratik seçkilər keçirildi (5, 1995, 22 noyabr). Seçki dairələrində 45 nəfərə qarşı 153 nəfər deputatlığa namizədliyini irəli sürdü (3, s.500). Keçirilən seçkidə 36 seçki dairəsi üzrə seçkilər baş tutdu. Muxtar Respublikada səsvermə hüququ olan vətəndaşlardan 176236 nəfər, yəni ümumi seçicilərin 89,9%-i iştirak etdi (3, s. 501). 8 seçki dairəsində seçkilər baş tutmadığından təkrar seçkilər 26 noyabrda keçirildi.

1995-ci il dekabrın 16-da Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin birinci sessiyası oldu. Sessiyada digər məsələlərlə yanaşı, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi sədrinin seçilməsi məsələsinə baxıldı. Vasif Talibov Ali Məclisin sədri seçildi.

1995-2000-ci illərdə Naxçıvan MR Ali Məclisinin 7 sessiyası keçirildi. Burada muxtar respublikanın dövlət quruculuğu, büdcə və maliyyə məsələləri, ictimai-siyasi, sosial-mədəni inkişaf və başqa mühüm əhəmiyyətli məsələlər müzakirə edildi və qərarlar qəbul edildi. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Vasif Talibovun problemlərin həlli istiqamətində gündəlik nəzarəti, qayğısı və köməkliyi, muxtar respublikanın iqtisadiyyatının, sənayesinin sosial sahələrin, tikinti, abadlıq işlərinin aparılmasına, infrastrukturun digər sahələrinə əsaslı təsir etdi, həlli çətin məsələlərin, çətinliklərin tez bir zamanda operativ həll edilməsinə zəmin yaradı, muxtar respublika inkişaf və tərəqqi yollarında inamla addımlamağa başladı (2, s. 5).

2000-ci ilin noyabrında Azərbaycan Respublikasında yeni parlament seçkiləri təşkil olundu. Mərkəzi Seçki Komissiyasında 17 siyasi partiya və bir seçki bloku qeydiyyatdan keçdi. Demokratik konqressə üzv partiyaların demək olar ki, hamısı seçkilərdə iştirak etdi. Xalqın fəal iştirakı ilə 2000-ci il noyabrın 5-də keçirilən parlament seçkiləri nəticəsində Azərbaycan Respublikasının yeni parlamenti yarandı və qanunvericilik fəaliyyətinə başladı (1, s. 380).

Naxçıvan MR Ali Məclisi sədrinin 31 iyul 2000-ci il tarixli fərmanı ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinə seçkilər 2000-ci il noyabr ayının 5-nə təyin edildi. Milli Məclisə keçirilən seçkilərdə Naxçıvan MR-in ərazi vahidləri üzrə 5 seçki dairəsi, Naxçıvan MR Ali Məclisinə keçirilən seçkilər üzrə isə 45 seçki dairəsi yaradıldı. 210 min seçicini əhatə edən 259 seçki məntəqəsi yaradıldı (3, s. 524). 5 seçki dairəsində 16, 45 seçki dairəsində isə 95 nəfərin namizədliyi qeydə alındı.

Seçki günü seçici siyahılarında 209412 nəfər seçici olmuş, onlardan 164892 nəfəri seçki bülleteni əlaqə seçkidə iştirak etmişdir. Yəni seçicilərin 78,7 faizi seçkilərdə iştirak etdi. Naxçıvan MR Ali Məclisinə seçkilərin nəticələrini Naxçıvan MR Ali Məhkəməsi 20 noyabr 2000-ci il, Naxçıvan MR MSK 21 noyabr 2000-ci il tarixli qərarları ilə 45 birmandatlı dairə üzrə deputatların seçildiyini təsdiq etdi (7, 2000, 22 noyabr).

2000-ci il dekabrın 7-də ikinci çağırış Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin birinci sessiyası keçirildi. Sessiyada Vasif Talibov ikinci dəfə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri seçildi. 1995-2000-ci illərdə Naxçıvan Muxtar Respublikasına rəhbərlik etmiş Vasif Talibovun məqsədyönlü, düşünülmüş, sərəfətli idarəetmə taktikası, prinsiplial mövqeyi, dövlətçiliyə sədaqəti, bacarığı və enerjisi, Naxçıvan diyarının ərazi bütövlüyünün qorunub möhkəmləndirilməsi məsələlərini bacarıqla həll etməsi onun həmin vəzifəyə yekdilliklə seçilməsi ilə nəticələndi. Sessiyada Naxçıvan Muxtar Respublikasının 2001-ci il Dövlət büdcəsi təsdiq edildi, Ali Məclisin 6 daimi komissiyası yaradıldı (8, 2000, 9 dekabr).

2000-2005-ci illərdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin altı sessiyası keçirilmiş, burada muxtar respublikanın daxili həyatı, dövlət quruculuğu, ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi inkişafı, Dövlət büdcəsi və onun icrası haqqında və başqa məsələlər müzakirə edilmişdir. 2003-cü ilin yanvarın 7-də ikinci çağırış Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin dördüncü sessiyasında «2003-cü ilin Naxçıvan Muxtar Respublikasında Heydər Əliyev ili elan edilməsi haqqında» qərar qəbul edildi. Qərarla deyilir: «Xalqımızın əvəzedilməz liderinin 35 ilə yaxın bir müddətdə Azərbaycanın rəhbəri kimi siyasi fəaliyyəti, milli və müstəqil dövlət quruculuğu təcrübəsi müasir tariximizin ən mühüm mərhələsini təşkil edir... Tarixdə tək-tək şəxsiyyətlərə qismət olubdur ki, xalqın sonsuz və dərin məhəbbətini qazana bilsin, həyatı, əməlləri öz ölkəsinin həyatı ilə bağlı

olsun, vahdət təşkil etsin. Möhtərəm Heydər Əliyevin dövlət quruculuğu sahəsində həyata keçirdiyi tədbirlər, daim xalqın milli maraqlarından çıxış etməsi, beynəlxalq sistemdə cüzi dəyişikliyi belə nəzərə almağı bacaran planetar təfəkkür sahibi olması onu nəinki iyirminci yüzilliyin, eyni zamanda iyirmi birinci yüzilliyin də dahi şəxsiyyəti kimi bütün dünyaya tanıtmışdır. Azərbaycan xalqı qarşısında tarixi xidmətlərini və anadan olmasının 80 illiyini nəzərə alaraq... 2003-cü il Naxçıvan Muxtar Respublikasında Heydər Əliyev ili elan edilsin» (9, 2003, 9 yanvar).

2004-cü il yanvarın 6-da ikinci çağırış Naxçıvan Muxtar Respublika Ali Məclisinin beşinci sessiyasında Heydər Əliyev ili adlandırılan 2003-cü ilin əsas yekunları təhlil edildi. «2003-cü ildə Muxtar Respublikada cari qiymətlərlə 610 milyard manata yaxın, yaxud 2002-ci illə müqayisədə 16 faiz artıq ümumi məhsul istehsal edilmişdir» (10, 2004, 8 yanvar).

300-ə qədər yeni sosial obyektlər istifadəyə verildi və ya əsaslı bərpa edildi, ordu quruculuğu sahəsində ciddi işlər görüldü, tikinti-energetika kompleksi hərəkətə gətirildi, geniş abadlaşdırma, quruculuq tədbirləri davam etdirildi, suvarma-meliorasiya işləri artırıldı və s.

Üçüncü çağırış Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə seçkilərin keçirilməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 4 iyul 2005-ci il tarixdə sərəncam imzaladı və Azərbaycan Milli Məclisinə seçkilər 2005-ci il noyabrın 6-na təyin edildi. Bu sərəncama uyğun olaraq Naxçıvan MR Ali Məclisi sədrinin 25 iyul 2005-ci il tarixli fərmanı ilə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinə seçkilər də 2005-ci il noyabr ayının 6-na təyin edildi. Milli Məclis keçirilən seçkilərdə Naxçıvan MR-in ərazi vahidləri üzrə 7 seçki dairəsi, Naxçıvan MR Ali Məclisinə keçirilən seçkilər üzrə isə 45 seçki dairəsi yaradıldı.

Hələ 7 iyun 2005-ci il tarixdə Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisində seçkilərə hazırlıqla bağlı qarşıda duran vəzifələr geniş müzakirə olundu. Ali Məclisin sədri Vəlif Talibov Azərbaycanın digər bölgələrindən fərqli olaraq Naxçıvanda 6 noyabrda həm Ölkə Parlamentinə, həm də Muxtar Respublika Ali Məclisinə seçkilərin keçiriləcəyini xatırlatdı, bu şərəfli və məsuliyyətli siyasi tədbirin yüksək səviyyədə, tam demokratik şəkildə, qanunvericiliyə uyğun qaydada təşkilini bütün aid qurumların qarşısında qəti vəzifə kimi qoydu. 9 iyul 2005-ci il tarixdə 2-ci çağırış Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin yeddinci sessiyasında «Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinə seçkilər haqqında» Naxçıvan MR Qanunu qəbul olundu. 13 fəsildən, 105 maddədən ibarət bu qanunda (4, s. 187-282) ümumi, bərabər, azad, gizli, birbaşa seçki prinsipləri təsbit olundu, bunun üçün müvafiq hüquqi baza yaradıldı. Ali Məclisin həmin sessiyasında Naxçıvan Muxtar Respublikası MSK-nın hamısı bitərəf olmaqla 7 nəfərdən ibarət yeni tərkibi də təsdiq edildi.

Azərbaycan Milli Məclisinə 7 dairə üzrə 42 namizəd qeydə alınmış, seçkilərdə 32 namizəd iştirak etmişdir. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinə seçkilərdə 45 dairə üzrə müxtəlif siyasi partiyalara mənsub, yaxud bitərəf olan 145 namizəd qeydə alınmışdır.

Ölkə Prezidenti İlham Əliyevin imzaladığı «Seçki praktikasının təkmilləşdirilməsinə dair» 11 may 2005-ci il və «Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə seçkilərin hazırlanması və keçirilməsi ilə bağlı təxirəsalınmaz tədbirlər haqqında» 25 oktyabr tarixli sərəncamları seçkilərin azad, şəffaf və demokratik keçirilməsinə, seçicilərin öz iradələrini sərbəst şəkildə ifadə etmələrinə imkan yaratdı.

Azərbaycanda keçirilən parlament seçkilərində ilk dəfə olaraq «exit-poll»un təşkili ilə əlaqədar müddəalara da xüsusi diqqət yetirildi.

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının məlumatına görə 125 seçki dairəsi üzrə 5137 seçki məntəqəsi yaradılmış və həmin məntəqələr üzrə 4 milyon 660 min seçici qeydə alınmışdır.

Naxçıvan Muxtar Respublikası üzrə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə 7 seçki dairəsi üzrə və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinə 45 seçki dairəsi üzrə 275 mülki və 23 hərbi (qapalı) seçki məntəqələri yaradıldı ki, bu seçki məntəqələrində də 236441 nəfər seçici siyahılarına daxil edildi (4, s. 19).

Naxçıvan Muxtar Respublikasında seçki dairələri üzrə seçicilərdən 137143 nəfəri, yəni 58,1 faizi seçkilərdə iştirak etdi. Ölkəmizin seçki tarixində ilk dəfə olaraq keçirilən «exit-poll»un nəticələri Mərkəzi Seçki Komissiyasının nəticələri ilə üst-üstə düşdü. Azərbaycan üzrə «exit-poll» keçirilmiş 65 dairədən 58-də, Naxçıvan MR-də isə seçki dairələrinin hamısında ümumi göstərici mərkəzi Seçki Komissiyasının ilkin nəticələri ilə adekvat idi.

Seçkinin nəticələrinə görə dairələrin böyük əksəriyyətində YAP təmsilçiləri qalib gəldi. Belə ki, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisində deputat yeri əldə etmiş 45 nəfərdən 39-u (86,7%) YAP-ı, 2-si (4,4%) AXCP-ni təmsil edir. Seçilmiş deputatlardan 4 nəfəri (8,9%) isə bitərəfdir.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məhkəməsi 21 noyabr 2005-ci il tarixdə 45 seçki dairəsi üzrə seçkilərin nəticələrini bütövlükdə təsdiq etdi.

2005-ci il noyabrın 28-də üçüncü çağırış Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin I sessiyası keçirildi. Sessiyada Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi sədrinin, sədrin müavirlərinin, Daimi Komissiya sədrlərinin, sədr müavirlərinin və üzvlərinin seçilməsi, 2006-cı il Dövlət büdcəsinin təsdiqi, «Naxçıvan Muxtar Respublikası Konstitusiyasına əlavə və dəyişikliklər edilməsi haqqında» Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qanunu və b. məsələlər təsdiq edildi (11; 2005, 29 noyabr). Heydər Əliyev dövlətçilik məktəbinin layiqli yetirməsi, tanınmış ictimai-siyasi xadim Vəlif

Talıbov yenidən – üçüncü dəfə açıq səsvermə yolu ilə yekdilliklə Muxtar Respublika Ali Məclisinin sədri seçildi.

Üçüncü çağırış Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin indiyə qədər dörd sessiyası keçirilmiş və bu sessiyalarda muxtar respublikanın iqtisadi həyatı, 2005 və 2006-cı illərdə Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi inkişafının yekunları, İnsan hüquqları üzrə müvəkkilin (Ombudsmanın) seçilməsi, 2005 və 2006-cı illər üzrə Dövlət büdcəsinin icrası, 2007-ci il Dövlət büdcəsinin təsdiqi və b. məsələlər müzakirə edilmiş və qərarlar qəbul edilmişdir.

2006 və 2007-ci ilin birinci yarısında Muxtar Respublikada çox böyük quruculuq tədbirləri həyata keçirilmiş, ümumi daxili məhsul 2005-ci ilə müqayisədə 2006-cı ildə 27 faiz artmış (405657 min manat təşkil etmişdir), 29 istehsal müəssisəsi fəaliyyətə başlamış, sənaye istehsalının həcmi müvafiq olaraq 64 faiz artmış (70444 min manat olmuşdur), 2006-cı ildə 881 yeni iş yeri açılmış, 757 obyektə tikinti, əsaslı təmir, yenidənqurma, bərpa və təmir işləri görülmüşdür (12, s. 5).

Muxtar respublikada həyata keçirilən quruculuq tədbirləri ilə yerindəcə tanış olan Ölkə Prezidenti İlham Əliyev demişdir: «Naxçıvanın uğurlu inkişafı mənə xüsusilə sevindirir. Muxtar respublikanın rayonlarının abadlaşması, yeni-yeni binaların tikilməsi, iş yerlərinin açılması Naxçıvanı möhkəmləndirir. Naxçıvanın yaşaması üçün bütün infrastruktur layihələri həyata keçirilir. Mən çox şadam ki, Naxçıvanda və muxtar respublikanın bütün rayonlarında uğurlu inkişaf gedir» (6, 2006, 22 dekabr).

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan tarixi: 7 cildə, VI c., Bakı: Elm, 2000, 568 s.
2. Naxçıvan Muxtar Respublikası Mərkəzi Seçki Komissiyasının Bülleteni. Naxçıvan, 2000, 106 s.
3. Naxçıvanda seçkilərin tarixi (1957-2002). Ensiklopedik toplusu. Bakı: Qanun, 2003, 562 s.
4. Naxçıvanda parlament seçkiləri (Tərtib edən M.Qasımov). Bakı: Nasir, 2006, 288 s.
5. «Azərbaycan» qəz., Bakı, 1995, 22 noyabr.
6. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Ordubad internat-məktəb kompleksinin açılışında nitqi. «Azərbaycan» qəz., Bakı, 2006, 22 dekabr.
7. «Şərq qapısı» qəz., Naxçıvan, 2000, 22 noyabr.
8. «Şərq qapısı» qəz., Naxçıvan, 2000, 9 dekabr.
9. «Şərq qapısı» qəz., Naxçıvan, 2003, 9 yanvar.
10. «Şərq qapısı» qəz., Naxçıvan, 2004, 8 yanvar.
11. «Şərq qapısı» qəz., Naxçıvan, 2005, 29 yanvar.
12. 2006-cı ildə Naxçıvan Muxtar Respublikasının sosial-iqtisadi

Исмаил Гаджиев

**ПРОВЕДЕНИЕ ВЫБОРОВ В ВЕРХОВНЫЙ МЕДЖЛИС
НАХЧЫВАНСКОЙ АВТОНОМНОЙ РЕСПУБЛИКИ В ГОДЫ
НЕЗАВИСИМОСТИ**

В статье анализируется демократическое государство в Азербайджане в годы независимости, организация, проведение и результаты выборов на основе возможностей, созданных правовой основой для построения гражданского общества. Указывается, что результаты выборов, проведенных в Нахчыванской Автономной Республике в 1995, 2000 и 2005 годах как в Милли Меджлис Азербайджана, так и в Верховный Меджлис Нахчыванской АР были приняты интернациональными наблюдателями. Совпадение результатов последних выборов по данным «exit-poll» и Центральной Избирательной Комиссии оценивается как результат объективного проведения этих выборов. Уделяется внимание сессиям Верховного Меджлиса Нахчыванской АР, обсуждаемым здесь проблемам и принимаемым решениям.

Ismayil Hajiyev

**ELECTIONS TO THE SUPREME MAJLIS OF NAKHCHIVAN
AUTONOMOUS REPUBLIC IN THE YEARS OF SOVEREIGNTY**

In the article the democratic state in Azerbaijan, the organization, the conduct and the results of elections that on the basis of opportunities, which the legal basis creates for the construction of civil society in the years of sovereignty are analyzed. In 1995, 2000 and 2005 in Nakhchivan Autonomous Republic the acceptance of the results of elections conducted both to the Azerbaijan National Assembly and to the Nakhchivan AR Supreme Majlis by the international observers is shown. Also the coincidence of the results of «exit-poll» and the results of the Central Election Committee at the last elections is appreciated as the result of objective conduct of these elections. Sessions of the Nakhchivan AR Supreme Majlis, the discussed problems and the taken decisions here, are paid attention too.